

Pelastakaa Lapset

LAUSUNTO

12.3.2021

Työ- ja elinkeinoministeriö

Asia: VN/ 1281 / 2020 Hallituksen selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista

Lausunto annettiin Lausuntopalvelut.fi -järjestelmän kautta

Suomen Pelastakaa Lasten lausunto hallituksen selonteosta kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen selonteosta kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista.

Pelastakaa Lasten kokemuksen mukaan tärkeää on, että toimenpiteet kotoutumisen tukemiseksi ulotetaan niin ilman huoltajaa Suomeen tulleisiin lapsiin ja lapsiperheisiin kuin myös aikuistumassa oleviin nuoriin. On myös tärkeää varmistaa, että resurssit kotoutumisen tukemiseen muuallakin kuin kasvukeskuksissa ovat riittävät. Keinojen selvittämisen lisäksi on tärkeää varmistaa, että kunnilla on riittävästi osaamista ja resursseja kotouttamistoimien toteuttamiseksi kaikkialla Suomessa.

Pelastakaa Lapset haluaa ilmaista huolensa eduskunnan tavoitteesta lyhentää kotoutumisjaksoa kolmesta vuodesta vuoden mittaiseksi. Jopa selonteossa suunniteltu kahden vuoden kotouttamisjakson onnistunut toteuttaminen vaatii erityisen vahvoja kotoutumisen tuen järjestelmiä, joissa varmistetaan jokaisen kotoutujan pääsy kattaviin suomen tai ruotsin kielen opintoihin, vahva käytännön tuki muun muassa opintopaikan tai työn hakuun sekä mahdollisuudet harrastustoimintaan, erityisesti lapsille ja nuorille mutta myös esimerkiksi lapsiperheiden vanhemmille. Tämän lisäksi on tärkeää mahdollistaa pidempi kotoutumisaika erityisryhmille, kuten ilman huoltajaa tulleille lapsille ja nuorille sekä alentuneesta toimintakyvystä kärsiville henkilöille.

Kieliopintojen uudelleenjärjestäminen on kannatettavaa niin, että kieliopinnot ovat mahdollisia myös muualla kuin kasvukeskuksissa ja niitä on järjestelmällisesti ja säännöllisesti tarjolla.

Selonteossa kerrotaan tavoitteesta lisätä turvapaikanhakijoiden vastaanottopalveluiden opintotoiminnan velvoittavuutta. Tämän toteutuessa tulee myös varmistaa, että laadukkaan opintotoiminnan toteuttamiseksi on vastaanottokeskuksissa riittävät resurssit. Samalla

vastaanottotoiminnan opintotoiminnassa ja siihen liittyvässä uudessa kokeessa tulee huomioida se, että turvapaikanhakijat elävät epävarmuudessa sen suhteen, tulevatko he saamaan oleskeluoikeuden Suomessa. Tämä voi vaikuttaa uusien asioiden sisäistämiseen ja oppimiseen vastaanottovaiheessa. Samoin oppimiseen saattaa vaikuttaa vastaanottopalveluiden piirissä olevien henkilöiden mahdolliset traumaattiset ja raskaat kokemustaustat sekä kuormittava senhetkinen elämäntilanne. Opintojen lisäksi onkin kiinnitettävä huomiota turvapaikanhakijoiden saatavilla olevaan fyysisen ja mielenterveyden tukeen ja varmistettava, että turvapaikkaa hakevalla henkilöillä on kyseisessä elämäntilanteessa kapasiteettia sisäistää vastaanottovaiheessa kokeella mitattavat taidot.

Kotoutumisessa on tärkeää kiinnittää lasten ja nuorten kohdalla huomiota keskeisiin siirtymiin, kuten siirtymä turvapaikanhakijasta oleskeluvan saaneeseen ja siirtymä 18 vuotta täytettyä aikuisuuteen. Nämä ovat tilanteita, joissa lapsi tai nuori saattaa jäädä tarvitsemansa tuen ulkopuolelle. Vaikka myönteisenä kehityksenä viime vuosina on ollut muun muassa jälkihuollon ikärajan nosto ilman huoltajaa tulleiden lasten kohdalla 21:stä 25:een ikävuoteen, ei jälkihuollosta ole kuitenkaan tehty kunnille velvoittavaa.

Perheenyhdistämisen on todettu olevan yksi tärkeimmistä tekijöistä kotoutumisen edistämässä (ks mm. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-integration-youngrefugees_en.pdf), mutta vaikeat ja pitkittyneet perheenyhdistämisen prosessit aiheuttavat tarpeetonta pitkittymistä monien lasten ja perheiden Suomeen kotoutumisessa. Perheenjäsenten poissaolo sekä huoli taaksejääneistä perheenjäsenistä vaikeuttaa kotoutumista ja lisää riskejä muun muassa mielenterveyden ongelmiin. Perheenyhdistämisen helpottamiseen on tärkeää kiinnittää huomiota onnistuneen kotoutumisen edistämässä.

Kommentit lukuihin 1-6: Tilannekuva ja keskeiset muutostekijät

Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten eriarvoisuutta käsittelevässä luvussa 3 huomautetaan, että lasten tilanne on sidoksissa perheen tilanteeseen, ja perheen läsnäolon on havaittu olevan yhteydessä muun muassa parempaan työllisyyteen ja itsearvioituun kielitaitoon. Tässä tärkeää on huomata, että ilman huoltajaa Suomeen saapuneiden lasten kohdalla usein haasteena on perheenyhdistämisen vaikeus, jolloin moni ilman huoltajaa Suomeen tullut lapsi joutuu aloittamaan kotoutumisen prosessin ilman perheen fyysistä läsnäoloa. Perheenyhdistämisen hakuprosessin voi myös aloittaa vasta kotoutumisvaiheessa.

Pelastakaa Lasten havaintojen mukaan perheenyhdistämisen prosessi on vaikea käynnistää, se on byrokraattinen, kallias ja kestää kauan, eikä osa siihen oikeutetuista henkilöistä ml. ilman huoltajaa Suomeen saapuneista lapsista lähde hakemaan perheenyhdistämistä tai jättää prosessin kesken johtuen eteen tulleista esteistä. On tärkeää varmistaa, että perheenkokoajalla on Suomessa riittävä tuki perheenyhdistämisen prosessin läpi viemiseen, jo lähtien hakemuksen tekemisestä. Tämä koskee niin ilman huoltajaa tulleita lapsia kuin vanhempia, joiden perhe on jäänyt toiseen maahan.

Luvuissa 1 ja 3 puhutaan maahanmuuttajien lapsista yksiselitteisesti toisen polven maahanmuuttajina. Käsitteistön avaamisessa on tärkeää täsmentää, keihin lapsiin tällä viitataan. Nyt esimerkiksi suomalaisen vanhemman lapsi saatetaan määritellä toisen polven maahanmuuttajaksi, jos hänen toinen vanhempansa on ulkomaalaistaustainen. Tämä saattaa aiheuttaa epäjohdonmukaisuutta siinä, millaista tukea ajatellaan suomalaisen lapsen tarvitsevan vain johtuen siitä, että hänen toinen vanhempansa ei ole suomalaistaustainen.

Selonteon taustoituksessa nostetaan esiin tutkimuksia, joissa korostetaan kotoutumistoimien onnistumisen edellytyksinä muun muassa yksilöllisten tarpeiden huomioimisen tarvetta sekä yhteiskunnan keskeistä roolia kotoutumisen edistämisessä. Pelastakaa Lapset tukee tätä näkemystä omassa toiminnassaan tehtyjen havaintojen kautta. Niin lasten kuin perheidenkin kohdalla yksilöllisten elämäntilanteiden, palveluntarpeiden ja tavoitteiden huomioimisella voi olla merkittävä vaikutus henkilön kotoutumisprosessin onnistumiseen. Lapsen ja nuoren kohdalla muun muassa harrastuksiin ohjaaminen ja niissä tukeminen voi olla merkittävä keino lisätä lapsen osallisuuden kokemusta, kielen oppimista ja yhteiskunnan tuntemusta. Harrastus voi toimia reittinä sosiaalisten suhteiden solmimiselle kantaväestön kanssa. Tähän tulee kiinnittää aiempaa enemmän huomiota yksilöllisiä kotoutumissuunitelmia laadittaessa.

Luvussa 5 korostetaan maahanmuuttajien omaa aktiivisuutta kotoutumisen edistämisessä. Tämä voi kuitenkin olla käytännössä vaikeaa maahanmuuttajataustaisille lapsille, joilla ei välttämättä ole

päätösvaltaa perheiden, koulun ja muiden kotoutumistoimien sisällä. Osallisuus ja vuoropuhelu kouluissa ei välttämättä itsessään paranna maahanmuuttajalasten yhteenkuuluvuuden tunnetta suomalaistaustaisten lasten ja yhteiskunnan kanssa (mm. Souto, Anne-Mari 2011 Arkipäivän rasismi koulussa: etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista). Maahanmuuttajien omasta aktiivisuudesta kotoutumisen edistämisessä puhuttaessa on tärkeää huomioida erityisesti lasten rooli oman kotoutumisensa edistämisessä ja kiinnittää huomiota siihen, miten lapsia voidaan tässä paremmin tukea.

Kotoutumisen tukemiseen tähtäävässä toiminnassaan Pelastakaa Lapset on järjestelmällisesti kuullut maahanmuuttajataustaisten lasten ja vanhempien toivovan yhtäläistä ja yhdenvertaista kohtaamista kantasuomalaisten kanssa. Tällöin maahan muuttaneen lapsen tai aikuisen roolina ei ole ainoastaan avun ja tuen vastaanottaminen, vaan toimintaan osallistumisesta tulee vuorovaikutteista, mikä puolestaan tukee kotoutumisvaiheessa olevan henkilön toimijuutta ja osallisuuden kokemusta. Tämä edistää sitoutumista uuteen yhteisöön sekä mahdollistaa henkilöiden omien taitojen ja osaamisen hyödyntämisen uudessa ympäristössä, millä puolestaan on aktivoiva vaikutus. Kansalaisjärjestöt ovat toimijoita, jotka voivat mahdollistaa kotoutumisvaiheessa oleville henkilöille osallistavan toiminnan tavoitettavuuden eri puolilla Suomea ja voivat näin vahvistaa myös Suomeen muuttaneiden omaa aktiivisuutta toiminnan toteuttajina. Järjestökentän toiminta on kuitenkin riippuvaista saatavilla olevista resursseista ja tuesta. Tämä on tärkeää huomioida kotoutumista tukevan toiminnan resursoinnissa.

Kommentit lukuun 7: Maahanmuuttajien työllisyyden ja osallisuuden edistäminen

Pelastakaa Lasten havaintojen mukaan perheellisten maahanmuuttajien työllistymisen edistämässä keskeistä on huomioida lapsia kotona hoitavat vanhemmat. Näiden vanhempien ohjaaminen työelämään on tärkeää myös kotoutumisajan jälkeen.

Lapsia kotona hoitaville vanhemmille on mahdollistettava mielekkääseen matalan kynnyksen toimintaan osallistuminen jo kotonaoloaikana, jolloin vanhempi voi toimintaan osallistumisen myötä saada tukea kielen oppimiseen ja kasvattaa sosiaalista verkostoaan, mikä puolestaan edistää myöhempää työllistymistä. Pelastakaa Lasten toiminnassa mukana olevien pikkulapsiperheiden vanhemmista moni kokee haasteellisena juuri kielen oppimisen ja kielitaidon ylläpidon, erityisesti tilanteissa joissa vanhempi ei pysty irrottautumaan kotitehtävistä, tai koronavirustilanteen kaltaisissa poikkeusoloissa, jolloin liikkuminen ja harrastaminen on rajoitettua. Tässä tukena voi olla matalan kynnyksen toiminta koko perheelle myös etäyhteyksin, mutta tällaiseen toimintaan perheiden mukaan saaminen vaatii useimmiten henkilökohtaista kontaktia perheisiin, tukea etäyhteyksin toteutettavaan toimintaan mukaan pääsemiseen sekä toiminnan ulkopuolista yhteydenpitoa. Tässäkin kansalaisjärjestötoimijoiden rooli voisi olla merkittävä.

Luvun 7 toimenpiteissä mainitaan erikseen ilman huoltajaa tulleiden lasten edustajien rekisteri. Edustajajärjestelmän yhtenäistäminen on sinänsä kannatettavaa. Pelkkä yhtenäinen rekisteri ei vielä takaa kuitenkaan järjestelmän yhtenäisyyttä. Tällä hetkellä edustajajärjestelmää koordinoi Maahanmuuttovirasto sekä Työ- ja elinkeinoministeriö. Olisi suotavaa, että edustajajärjestelmän koordinointi olisi jatkossa yhden valtiollisen tahon alla. Suunnitellun rekisterin tulisi ensisijaisesti tukea edustajien rekrytoimista ja käytyjen koulutusten seuraamista. Edustajan rooli ja tehtäväkuva kaippaa myös yhä selkeytystä muun muassa perheen yhdistämisprosessiin liittyen.

Kommentit lukuun 8: Nopeutetaan kotoutumisen käynnistymistä

Esikotouttavan toiminnan aloittaminen jo vastaanottovaiheessa on sinänsä kannatettavaa. Vastaanottokeskuksissa toteutettavassa toiminnassa on kuitenkin huomioitava vastaanottovaiheen erityislaatuisuus.

Tällä hetkellä muun muassa vastaanottokeskuksen sijaintikunnalla ei ole velvoitetta järjestää turvapaikanhakijalapsille varhaiskasvatusta. Vastaanottokeskuksilla on puolestaan usein hyvin rajalliset resurssit lapsille suunnatun toiminnan toteuttamiseen, eikä tätä järjestetä säännöllisesti välttämättä lainkaan. Esikotouttavan toiminnan edistämässä on varmistettava, että pikkulapsiperheiden vanhempien osallistuminen työ- ja opintotoimintaan on käytännössä mahdollista. Esimerkiksi yksinhuoltajaperheissä osallistuminen voi olla käytännössä mahdotonta, jos lapsille järjestettyä toimintaa ei ole ja vanhempi on kiinni lapsenhoidossa ympärivuorokautisesti.

Pelastakaa Lapset on jo aiemmin ratkaisuehdotuksena esittänyt kunnallisen päivähoidon ulottamista myös turvapaikanhakijalapsiin ja siirtymävaiheessa sen varmistamista, että vastaanottokeskuksilla on riittävät resurssit lapsille suunnatun toiminnan toteuttamiseen. Pelastakaa Lasten kehittämä Lapsiystävällinen tila -toimintamalli on yksi esimerkki toiminnasta, jolla voidaan osittain paikata varhaiskasvatuksen puutetta vastaanottokeskusympäristössä.

Kommentit lukuun 9: Parannetaan ohjauksen ja neuvonnan saatavuutta maahanmuuttajille

Ei kommentteja

Kommentit lukuun 10: Luodaan kotoutumisohjelma alkuvaiheen kotoutumisen tukemiseksi

Kotoutumisohjelma on tärkeä viitekehys Suomeen muualta muuttaneiden kotoutumisen edistämiseksi. Pelastakaa Lapset toivoo, että ohjelman kehityksessä mahdollisimman laajasti osallistetaan myös kohderyhmää, mukaan lukien lapsia ja nuoria, sekä heidän parissaan toimivia tahoja.

Kotoutumisohjelmassa on tärkeää huomioida myös muun muassa niiden nuorten tarpeet, joille työ tai opinnot eivät tarjoa riittävän vahvaa väylää kotoutumiseen, vaan joille esimerkiksi harrastustoiminta tai vapaaehtoistyö voisi olla yksi tärkeä kotoutumisen polku. Tämä on mainittu selonteon sivulla 54, ja Pelastakaa Lapset kannattaa osallistujille yksilökohtaisten tavoitteiden määrittelyä esimerkiksi järjestötoimintaan tutustumiseksi.

Selonteon huomio siitä, että kotoutumisohjelman palveluita tulisi voida tarjota myös pidempään Suomessa asuneille maahanmuuttajille on tärkeä. Moni pitkään Suomessa jo ollut henkilö ei ole kotoutunut, eikä heitä saa jättää uusien kotoutumissuunnitelmien ulkopuolelle.

Kohdassa 10.2 mainitaan viranomaisyhteistyö ja järjestöyhteistyö. Näiden kehittämisessä myös järjestökentän toimijoille on hyvä suunnata koulutusta ja tiedonvaihtoa kunnan palveluista, joihin järjestökentän toimijat voivat ohjata matalan kynnyksen toiminnassa käyviä henkilöitä. Nyt tieto näistä palveluista ei automaattisesti aina tavoita järjestökentän toimijoita eikä eteenpäin ohjausta aina tapahdu, vaikka tarve havaittaisiinkin. Viranomaisten jalkautuva työ myös järjestökentän toimintoihin ja yhteistyö järjestöjen kanssa voi olla hyödyllistä maahanmuuttajataustaisen väestön tavoittamiseksi.

Pelastakaa Lapset on selonteon kanssa samaa mieltä yhden vuoden kotoutumisajan riittämättömyydestä kaikkien kohdalla. Näkemyksemme on, että myös kahden vuoden riittävyys on kyseenalaista, jollei resursseja pystytä merkittävästi lisäämään kotoutumisen tueksi. Lisäksi on

kyettävä arvioimaan tarvetta yksilöllisesti. Samoin kuntien kyky vastata tarpeeseen vaihtelee suuresti. Kotoutumisohjelman pidentämisen mahdollisuus maahanmuuttajan yksilöllisten tarpeiden perusteella on vahvasti kannatettava seikka.

Kommentit lukuun 11: Kotoutumisen edistäminen tukemaan osajien pysyvyyttä ja osallisuutta

Ei kommentteja

Kommentit lukuun 12: Vahvistetaan kumppanuuksia ja järjestöjen roolia

Järjestöjen roolin ja kumppanuuksien vahvistaminen kotoutumisen tukena on kannatettavaa. Samoin rahoituksen haku- ja raportointimenettelyjen yksinkertaistaminen, varmistaen kuitenkin, että järjestöjenkin kotoutumiseen kehittämä toiminta on laadukasta, innovatiivista ja mahdollisimman kestävä.

Kommentit lukuun 13: Hyvät väestösuhteet ja osallisuus tukemaan kotoutumista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta

Hyvien väestösuhteiden edistämiseen tähtäävät toimenpiteet ovat hyviä ja kannatettavia. Tässä tärkeää on osallistaa myös eri ryhmiä toimien suunnitteluun ja varmistaa, että muun muassa kulttuurisen moninaisuuden työryhmässä on edustettuna myös erilaiset väestöryhmät ml. lapset ja nuoret.

Kommentit lukuun: Kotoutumisen edistämisen suuntaviivat 2020-luvulle ja tiivistelmä askelista eteenpäin

Esikotouttavan työn edistäminen vastaanottokeskuksissa on kannatettavaa, mutta tässä tulee kiinnittää erityistä huomiota vastaanottovaiheen erityisyyteen Suomeen juuri saapuneiden suojelua Suomesta hakevien ihmisten kohdalla, mukaan lukien mahdollisen traumataustan vaikutus niin aikuisten kuin lastenkin kykyyn sisäistää uutta asiaa ja sopeutua uuteen ympäristöön. Myös vastaanottovaiheen epävarmuus ja väliaikaisuus vaikuttavat niin lasten kuin aikuisten vointiin keskuksissa.

Selonteosta ei käy ilmi, miten suunniteltu suomalaisen yhteiskunnan toimintatapojen tuntemusta mittaava koe tulisi vaikuttamaan henkilön asemaan, mikäli henkilö ei esimerkiksi läpäise suunniteltua koetta. Työ- ja opintotoiminnan velvoittavuudessa sekä tähän liittyvän kokemuksen suunnittelussa tulee huomioida muun muassa pikkulapsiperheet, joissa lapsilla ei ole pääsyä

varhaiskasvatukseen tai jossa perheenjäsenten ml. lasten psyykkinen ja fyysinen vointi voi olla vastaanottovaiheessa heikentynyt ja joissa vanhemman osallistuminen työ- ja opintotoimintaan saattaa tästä johtuen estyä kokonaan.

Kotoutumisohjelman luomisessa tärkeää on kiinnittää huomiota myös erityisesti lasten ja nuorten kotoutumiseen, jossa työelämä ja opinnot ovat vain yksi osa-alue kotoutumisen vahvistamisessa ja jossa pitäisi kyetä vahvemmin huomioimaan myös muut elämän osa-alueet, kuten harrastukset ja sosiaaliset suhteet ml perhesuhteet, joilla on suuri vaikutus lapsen ja nuoren onnistuneeseen kotoutumiseen.

Ilman huoltajaa tulleiden lasten kohdalla vanhemmilta ja muilta perheenjäseniltä saatavan tuen vähäisyys tai puute on usein merkittävä tekijä nuoren kotoutumisprosessissa. Perheenyhdistämisprosessin helpottaminen ja selkeämpi tuki prosessin läpi viemiseen on yksi keino edistää ilman perhettä Suomeen saapuneiden lasten ja nuorten kotoutumista.

Kotoutumisen tehostamisessa on erittäin tärkeää huomioida maahan muuttaneiden erilaiset lähtökohdat ja tarpeet kotoutumisen tukemisessa. Tehostamisen ei pidä johtaa järjestelmään, jossa ei ole yksilöllistä joustavuutta.